

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

OKTOBER 6 • 2006

Myntsamling i Sunne

UNESCO:s Michelangelo-medalj

Filialbanken i Hudiksvall

Kolpolletter från Edsbro masugn

Pris 20 kr

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor i www.numismatik.se respektive www.myntkabinettet.se. På nätet kan man läsa SNT i lågupplöst pdf-format. Den tryckta tidskriften ges ut den första veckan i februari – maj, september – december.

Målsättningen är förstas att nå en större läsekrets. Den utvidgade spridningen av såväl artiklar som annonser till allmänheten kan leda till att fler intresserar sig för ämnet och till nya medlemmar i föreningen. Att annonsera bör också bli attraktivare. Annonspriserna ser ut som följer.

1/12 sida (47 x 50 mm)	250 kr
1/8 sida (72 x 47 mm)	350 kr
1/6 sida (47 x 105 mm)	400 kr
¼ sida (72 x 105 mm)	600 kr
½ sida (151 x 105 mm)	1.200 kr
1/1 sida (151 x 214 mm)	2.000 kr
2:a + 3:e omslagssidan 1/1 sida	2.500 kr
4:e omslagssidan 1/1 sida	3.000 kr
4:e omslagssidan 1/1 i färg	5.000 kr
4:e omslagssidan ½ sida	2.000 kr

Annonser på årsbasis får 20% rabatt. För annonsering kontakta Carin Hirsch Lundborg på föreningens kansli, e-post carin@numismatik.se. Allt material måste vara kansliet tillhanda senast den 1:a i månaden före utgivning. Enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons att köpa, sälja eller byta samlarobjekt med högst tre rader. Kontakta mgl@myntkabinettet.se. *Annonser som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

Innehåll SNT 6 • 2006

Sid

Artiklar och notiser

Myntsamling i Sunne söker en framtid – Nils Olssons innehållsrika svenska myntsamling	136
UNESCO:s andra Michelangelo-medalj: förslaget väl vald men felaktigt attribuerad	138
Anteckningar om Filialbanken i Hudiksvall	140
Franska myntverksmärken	143
Reklam på enkronor – gammal företeelse	144
Kolpolletter från Edsbro masugn	144
Abonnemangskort till utställningar	146
Grindavgift vid Runstycsgrinden upphör	148
Amerikansk bank förvärvade stor myntsamling	148
Plåtmynt med Finland som särskild destination	149
Aeroklubben i Göteborg 1918-1943 – jubileumsmedalj utdelad av prins Gustaf Adolf	149
Turistchecken från Markaryd – en föregångare till lokalmynten	151
”Fel gubbe”. Kåseri från en svunnen tid	152
Ett brev till Wedberg om Näderikets Riksbank	153

Stående rubriker

Föreningar. Myntklubben Skilling Banco	148
Nya mynt. Marskalk Bernadotte och Karl XIV Johan på franskt minnesmynt	150
Pressmeddelande. Myntkabinettet vid Lunds universitets historiska museum	151

Omslag

Sedel på 500 riksdaler banko utställd av Rikets Ständers Bank för Filialbankens i Gävle räkning. Filialbanken startade 1852 och sedeln är troligen från 1850-talet. Denna typ av sedel cirkulerade fritt utefter den södra norrländska kusten. Filialbanker benämndes enskilda banker med solidariskt ansvariga delägare och bildades efter 1851. De saknade emellertid rätten att utge egna sedlar, en rätt som privatbanker hade vid denna tid. De hade i stället kredit hos Riksbanken, därav sedelns text. Läs mer om filialbanker i allmänhet och särskilt om Filialbanken i Hudiksvall i Ian Wiséhns artikel på sidorna 140-143. Skannad, KMK.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: info@numismatik.se

Postgiro 15 00 07-3

Bankgiro 219-0502

Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428

114 84 Stockholm

Tel 08-5195 5300

Fax 08-411 22 14

E-post: info@myntkabinettet.se

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lannby

Prenumerationer:

Pris 200 kr/år (8 nr)

Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från

Gunnar Ekströms stiftelse

samt Sven Svenssons stiftelse

För insänt, ej beställt, material ansvaras
ej. SNT:s texter och bilder lagras
elektroniskt och publiceras i pdf-format
på SNF:s och KMK:s hemsidor
(www.numismatik.se samt
www.myntkabinettet.se). Den som
sänder material till SNT anses medge
elektronisk lagring/publicering.

Tryck:

Masterprint Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

OKTOBER

14-15 Myntdagar i Kristianstad

I samarbete med 40-årsjubilerande Kristianstadsortens Numismatiska Förening arrangeras en numismatisk weekend i Kristianstad.

Lördag 14 oktober

10.50	Samling vid järnvägsstationen i Kristianstad
11.00	Visning av företrädesvis numismatiska objekt ur Kristianstads länsmuseums samlingar
12.30	Lunch på restaurang Kvarnen
13.45	Buss avgår till Hovdala
14.30	Guidad visning av Hovdala slott
15.45	Bussen avgår till Skyrupsgården. Kaffe serveras
17.15	Bussen går åter till Kristianstad. Beräknad återkomst omkring kl 18.00
19.30	Middag på restaurang Artilleristen vid Stora Torg

Söndag 15 oktober

09.00-11.00	Visning av auktionsobjekten i Siriusordens festlokal på Västra Boulevarden; under visning och auktion finns tillgång till lättare förtäring
11.30-13.30	Auktion, som föregås av ett kortare föredrag, börjar.

Under helgen kommer anföranden att hållas av bl. a. Lars O. Lagerqvist och Frédéric Elfver ("Ulvmynnet från Skänninge"). Lunch på lördagen är västerbottengraterad kycklingfilé, salladsbuffé, dryck och kaffe. Middag på lördagskvällen: Alamačka med äggstanning, helstekt hjorttyrtäfilé med körsbärs-sås, smörstekta kantareller och potatiskaka, ljummen äppel- och björnbärsstrudel med gammaldags vaniljglass samt kaffe.

Priset för helgen är 450 kr. I priset ingår bussresa, samtliga entréer och föredrag, lunch, kaffe och kaka samt middag på lördagen. Anmälan, som är bindande, sker genom anmälan till Dan Carlberg, tfn 073-310 48 91, e-post: dan-carlberg@spray.se. Inbetalning av avgiften till PlusGiro 15 00 07-3 måste därefter göras omgående. Sista anmälningdag är den 1 oktober. OBS! Antalet deltagare är begränsat.

NOVEMBER

25 Myntets dag – myntmessa med SNF-auktion på KMK

10.00-11.00	Föredrag av Lars O. Lagerqvist
11.00-15.00	Myntmessa med ett tiotal mynthandlare
12.00-15.00	Visning av auktionsobjekten till SNF:s auktion i Lovisa Ulrikas bibliotek
16.00	SNF:s auktion börjar

Under dagen visar Ernst Nordin, i museets entréhall, hur det går till att tillverka en medalj. SNF har bokbord och svarar på allmänhetens frågor om numismatiska objekt. Vi kommer också att minnas Bror Emil Hildebrand med anledning av hans tvåhundraåriga födelsedag.

19.00	Gemensam middag på Myntkroen; gubbröra på mörkt bröd, klassisk wallenbergare med potatispuré, rårörda lingon samt skirat smör, kaffe och liten kaka. Ett glas vin eller öl ingår. Pris 275 kr. Deltagande i middagen måste anmälas (bindande) till Dan Carlberg, tfn 073-310 48 91, epost: dan-carlberg@spray.se.

DECEMBER

12 SNF:s julfest

Plats: Banérgatan 17

18.00	Föreningens traditionella julmöte med bl.a. frågesport, glögg och pepparkakor.

KMK och TBM

Kungl. Myntkabinettets specialutställning *Höganäs – inte bara krus* kan från den 9 september ses i Höganäs. Den pågår hela hösten med eventuell förlängning. Kvar på KMK finns temautställningen *Möten och identiteter – i silver; bambu och näver* som är museets bidrag till Mångkulturåret 2006. I det s.k. Kalejdoskopet i entréhallen öppnade lagom till riksdagsvalet en mindre utställning som handlar om kvinnans rösträtt. I anslutning till denna publiceras en artikel i november- och decembernumren som behandlar kvinnors rösträtt och suffragetterna i Storbritannien.

I Tumba Bruksmuseum står till årets slut en större utställning som riktar sig till såväl barn som vuxna: *Kan man betala med en tand?* Den vill genom barnböckernas värld förklara pengar och ekonomi ur ett historiskt perspektiv. Fr.o.m. 1 september är museet öppet för allmänheten lördag och söndag 11.00-16.00.

Myntsamling i Sunne söker en framtid – Nils Olssons innehållsrika svenska myntsamling

Av Torbjörn Sundquist och Ian Wiséhn

Snickeriförmanen Nils Olsson dödades av en spårvagn i Göteborg 1917. Han var då 71 år gammal, sjuklig och inte längre så rask i stegen.

Nils Olsson tillhörde en gammal frykdalssläkt. Han föddes den 28 december 1846 på gården Södra Sånebytorp på gränsen mellan Sunne och Västra Amtervik i Värmland. Släkten hade under flera generationer varit urmakare – vilket gjorde dem lite anorolunda i bygden.

Även Nils Olsson hade lärt sig detta hantverk, men av någon anledning lämnade han hemmet för att i stället bosätta sig i Göteborg. Olsson var händig. Kanske är det därför som han vid 1870-talet arbetade som förman vid Bark & Warburgs snickerifabrik. Han drabbades emellertid av sjukdomar och tvingades sluta som förman. Därmed inleds en lång period i Nils Olssons liv som vi nästan helt saknar kunskap om. Som det har berättats så var det den påtvingade sysslolösheten som gjorde att Olsson sökte sig till stillsammare intressen.

Nils Olsson blev myntsamlare och gick helt upp i sin nya sysselsättning. Under många år lade han alla sina sparade slantar på myntsamlingen. Han förde katalog över sin samling. Katalogen finns kvar och i den kan man se att han vid ett tillfälle betalade 375 kronor för ett enda exemplar. Medan han fortfarande levde gjordes en värdering av samlingen, och resultatet blev närmare 10 000 kronor. Det är dock okänt vem som utförde värderingen. Hur Nils Olsson levde och hur han fick sina pengar till mat, hyra och myntinköp är inte klarlagt. En sjuklig f.d. snickare kan knappast ha varit så förmögen den gången.

Nästa gång som vi möter Nils Olsson är den 26 augusti 1913 då han skriver sitt testamente. Där skriver han att släktingarna i hembygden skulle få hans lösöre, böcker m.m., men att myntsamlingen skulle gå till Sunne socken som början till ett historiskt åskådningsmaterial för socknens ungdom. Fyra år senare vet vi att han förolyckades i Göteborg.

Nils Olssons myntsamling överfördes till Sunne församlings vård. Vid köpingens skilsmässa från lands-

kommunen 1920 överenskomms att samlingen tills vidare skulle ägas gemensamt. Sedan hände inte så värst mycket. Vi vet att myntsamlingen hamnade i ett eller möjligen två kassafack i Vänersborgsbankens avdelningskontor. När detta kontor indrogs vid slutet av 1920-talet flyttades mynten över till Wermlandsbankens kassavalv i Sunne.

Handlanden Nathan Hedin var en välkänd hembygdsforskare i trakten. Mycket av det som vi idag vet om Olsson är Hedins förtjänst. År 1927 skriver Hedin följande:

Nils, f. 1846 den 28/12. Denne Nils kom slutligen till Göteborg, där han dog 1917. Hans namn bör särskilt ihågkommas, emedan han till Sunne församling donerat en värdefull myntsamling, vilken emellertid på grund av först en testamentsvist, som drog ut några år, och därefter av ren oföretagsamhet fått ligga obeskadad intill nu.

Omkring 1929 väckte Hedin ett förslag i Sunne sockenfullmäktige om att den donerade myntsamlingen borde utställas i någon lämplig lokal. Därmed skulle allmänheten beredas tillfälle att få se Nils Olssons intresanta samling.

Hedins förslag föranledde att man tillsatte en kommitté med två ledamöter från köpingen och två från socknen: handlanden Nathan Hedin, förvaltaren Gustaf Björkman, apotekaren A. Olsson och kamrer Oskar Ohlsson. Kommittén kom fram till att Wermlandsbankens expeditionskassalokal skulle kunna vara en bra plats för att visa samlingen. De kunde egentligen inte finna någon lämpligare plats för mynten. Sedan avstannade frågan ännu en gång.

År 1931 hade Hedin tröttnat på att ingenting hände i frågan. Nu tog han saken i egna händer och ordnade fram montrar av trä med glasdörrar inne i avdelningskontoret. Därefter radade han upp mynten kronologiskt på de snedställda hyllorna. Han gjorde utställningen lättöverskådlig med mynten ordnade i historisk följd. Varje regeringsperiod angavs på prydligt handtextade skyltar av kartong. Säkert var det ett stort arbete för Hedin eftersom samlingen omfattar ca 1 300 mynt, medaljer och ett mindre

Arbetsförmanen och myntsamlaren
Nils Olsson från Sunne.
Okänd fotograf.

antal sedlar. Tidigare uppgifter tydde på att det skulle röra sig om över 2 000 objekt i samlingen men det måste ha varit en överskattning.

Mynten finns fortfarande kvar i Sunne, men i dag är de utställda inne i Nordeas bankfacksvalv. Det känns som om Hedins gamla montrar fortfarande används. När författarna till denna artikel år 2003 besökte bankfacksvalvet hade många mynt trillat ned från sina hyllor och förvirring lurade i skuggorna. Det talades om några olika lösningar. Sunne kommun hade då aktiverat funderingarna om en bättre och modern utställning – kanske i kommunhuset eller i ett planerat kulturhus. För att kunna göra en adekvat förändring krävdes emellertid betydligt säkrare montrar.

Vår inställning var att om man inte lyckades ordna en bra lokal i framtiden för myntsamlingen borde man i stället fundera över möjliga alternativ. Ett sådant skulle kunna vara att deponera samlingen till Värmlands länsmuseum i Karlstad. Ett annat alternativ är att undersöka möjligheten att sälja mynten. Då kommer åtminstone mynten till någon glädje. Men först och främst hoppas vi ändå på en lösning som innebär att delar av mynten visas i Sunne. När detta skrivs (april 2006) ser det ut som om

samlingen efter många turer och förslag kommer att få en värdig placering i Sunne.

Kommunens bibliotek skall få nya lokaler i centrala Sunne i en byggnad där i dag varuhuset Konsum är inrymt. Om inget oförutsett inträffar kan det nya biblioteket stå färdigt för att ta emot Olssons donerade samling vid årsskiftet 2007/2008. Samlingen kan då bli exponerad och tillgänglig för en större publik och vi är övertygade om att Nils Olsson hade uppskattat detta.

Samlingens innehåll

Vad är det nu som finns i samlingen? Först och främst måste man konstatera att Olsson ägt mycket fina silvermynt. Ofta har han lyckats förvärva långa årtalsserier av samma valör, som t.ex. Fredrik I:s riksdalrar: 1721, 1723-1728, 1730-1731, 1733, 1736-1737, 1740-1741, 1743-1744, 1746-1748, 1750-1751.

De mynt som Nils Olsson betalat mest för är två Sigismunds riksdaler från 1594 respektive 1595. För dessa två tillsammans hade han betalat 750 kronor. En ½ riksdaler 1544 hade kostat Olsson 90 kronor. De två första av ovannämnda mynt fanns inte kvar i samlingen då den donerades till Sunne.

Medeltiden är representerad av en penning från Magnus Erikssons tid, två örtugar u.å. från Erik av Pommern samt en ½ örtug u.å. präglad för Sten Sture d.ä.

Här följer fler exempel på innehållet i samlingen och vi har koncentrerat oss på silvermynten:

Gustav Vasa, 6 st. 1 riksdaler (1534-1559), 11 st. 1 mark (1540-1560), 4 st. ½ mark (1540-1545), 4 penningar (1547);

Erik XIV, 3 st. 1 riksdaler (1561, 1562, 1567), 3 mark (1562), 1½ mark (1562), 16 öre klipping (1562), ¼ mark Reval 1562;

Johan III, 2 riksdaler (u.å.), 6 st. 1 riksdaler (1573-1586), 5 st. 4 mark klipping (1568-1572);

hertig Karl av Södermanland, riksdaler (1601), 4 mark klipping (1603), 2 mark klipping (1603);

Karl IX, 3 st. 1 riksdaler (1608-1611), 8 mark (1608), 6 st. 4 mark (1605-1610), 3 st. 2 mark (1604-1609), 6 st. 1 mark (1606-1611);

Gustav II Adolf, 7 st. 1 riksdaler (1615-1632), 8 mark (1617), 3 st. 4 mark (1614-1617) 1 öre (1613), dukat (1632 Nürnberg), dukat (1634 Erfurt);

Kristina, 10 st. 1 riksdaler (1639-1652), 7 st. ½ riksdaler (1639-1646), 5 st. ¼ riksdaler (1640-1646), 3 st. 4 mark (1638-1647); Karl X Gustav, riksdaler (1654), 6 st. 2 mark (1656-1660); Karl XI, riksdaler (1676), 4 st. 8 mark (1664-1693), 9 st. 4 mark (1687-1696), 32 st. 2 mark (1663-1697);

Karl XII, 3 st. 1 riksdaler (1707-1718), 2 st. 8 mark (1701, 1708), 5 st. 4 mark (1699-1718), 13 st. 2 mark (1697-1718);

Ulrika Eleonora, riksdaler 1719, 2 mark 1719;

Fredrik I, nämnd ovan;

Adolf Fredrik, 14 st. 1 riksdaler (1751-1771);

Gustav III, 17 st. 1 riksdaler (1771-1792), 4 st. 2/3 riksdaler (1776-1779);

Gustav IV Adolf, 10 st. 1 riksdaler (1792-1807);

Karl XIII, 5 st. 1 riksdaler (1812-1818) m.m.

Även senare mynt finns i långa serier, t.ex. Karl XIV Johans riksdaler specie 1818-1827, 1829, 1831, 1834-1838, 1840-1842; Oscar I, 1 riksdaler specie 1844-1848, 1850-1855 och Karl XV:s 4 riksdaler riksmünt 1861-1871.

Samlingen innehåller även åtta plåtmynt: 4 daler sm (1720, 1733, 1743), 2 daler sm (1676, 1750), 1 daler sm (1727) och ½ daler sm (1735) samt ett skadat exemplar från Karl XII.

Av ovan nämnda exempel ser vi att samlingen av svenska mynt från Gustav Vasa t.o.m. Karl XV är betydande och täcker i stort den inhemska myntningen under denna tid. Antalet mynt i samlingen är nu drygt 1 100.

Tryckta källor

Gekå (sign.): Värdefull myntsamling i Sunne, *Nya Wermlandstidningen* 11 juni 1931.

Hedin, E.: Myntmuseum i Sunne?, *Frykdals-Bygden*, 30 april 1985.

Övriga källor

Bouppteckning 1918 nr 19 efter arbetsförmannen Nils Olsson, *Göteborgs rådhusrätt efter 1900*, vol. E111a:59.

Specifikation över myntsamlingen som förvaras i Vermlands Enskilda Bank, 46 sid., maskinskrivna. □

*Ian Wiséhn studerar Nils Olssons myntsamling i Nordeas bankkontor i Sunne.
Foto: Morgan By, Sunne.*

*Torbjörn Sundquist bekantar sig med olika objekt i Nils Olssons samling.
Foto: Morgan By, Sunne.*

UNESCO:s andra Michelangelo-medalj: förlagan väl vald men felaktigt attribuerad

Av Lennart Bondeson och Tobias Bondeson

År 1966 började UNESCO ge ut en serie medaljer med anknytning till historiska händelser och särskilt framstående personer. En enda man har förekommit mer än en gång i detta illustra sällskap: renässansgeniet Michelangelo, som uppmärksammades 1974 för att återigen hedras 2002. Den första utgåvan var baserad på en berömd medalj utförd i Milano 1560 av Leone Leoni efter anvisningar – hävdas det – av Michelangelo själv.¹ Den andra utgåvan, som det följande handlar om, är kopierad efter annan förlaga (fig. 1).

Återanvänt porträtt

Märkligt nog har en rejäl groda lyckats smyga sig in i UNESCO:s varudeklaration till den aktuella medaljkopian.² Där uppger man att Michelangelos porträtt har tillskrivits den franske 1700-talsskulptören Joseph Hérard. I själva verket graverades originalet av en belgare, Gérard Léonard Hérard,³ som var verksam på 1600-talet, och som i sin tur säkerligen har baserat sitt porträtt av Michelangelo på en etsning från 1500-talet, utförd av Giulio Bonasone i Bologna.⁴

Porträtten på Bonasones etsning daterad 1546 (fig. 2) och Hérards medalj från 1673 (fig. 3) liknar varandra inte bara i stora drag; de visar dessutom en sådan överensstämmelse i en rad detaljer att det definitivt inte kan vara fråga om en ren tillfällighet. Hérards val av förebild är intressant i sig eftersom Bonasones etsning anses vara ett av de få samtida porträtt av Michelangelo som är trovärdigt och grundat på egna iakttagelser i levande livet.⁵

Tung torso

Vad gäller UNESCO:s information om den aktuella medaljen kan tilläggas att även fransidan har en historisk tungviktare som förebild. Den visar en naturtrogen återgivning av den s.k. Belvedere-torson (fig. 4), en av de antika skulpturer som i början av 1500-talet införskaffades till prydnad av påvens trädgård.⁶ Därigenom kom den att bli en ”grundsten” till de senare Vatikan-museerna, där den fortfarande kan beskådas.

Hérards val av detta stympade grekiska verk från första århundradet

Fig. 2. Porträtt av Michelangelo på etsning utförd av Giulio Bonasone i Bologna 1546.

f. Kr. som symbol för skulptur som konst är i högsta grad relevant. Det anses allmänt att Belvedere-torson hade ett starkt stilistiskt inflytande på Michelangelo, hyllad som renässansens ledande konstnär. Följaktligen studerades den också flitigt av många andra konstnärer under lång tid, bl.a. barockens främste skulptör, Lorenzo Bernini, som vid ett besök i Versailles hos Hérards arbetsgivare, solkungen Ludvig XIV, hävdade att ”den som vill bli mästare i måleri och skulptur måste studera Belvedere-torson”.⁷

Ett annat slående uttryck för den status som var förknippad med denna staty är det faktum att den togs som krigsbyte och forslades till Paris av Napoleon (den återbördades till Vatikanen efter hans Waterloo).⁸ Från numismatisk synpunkt har det sitt speciella intresse att just Belvedere-torson valdes till motiv på medaljer som *The English Royal Academy of Arts* delade ut till förtjänstfulla konstnärer långt in på 1800-talet när drottning Viktoria härskade över det brittiska imperiet.⁹

Oklart syfte

Året som Hérards medalj är daterad – 1673 – firade den kungliga franska akademien för måleri och skulptur sitt 25-årsjubileum, och man höll då också en utställning som kan sägas

Fig. 3. Hérards porträtttyps till Michelangelo-medaljen 1673. Jämför detaljer i hår och skägg med Bonasones etsning 1546.

Foto: Jean-Luc Desnier, Chargé de médailles vid Monnaie de Paris.

vara början till senare tiders Paris-salong, den franska konstakademiens officiella forum.¹⁰

Hérard blev invald i *l'Académie royale de peinture et sculpture* 1670 och hade tilldelats en verkstad i Louvren när han utförde sin Michelangelo-medalj. Om han gjorde den på uppdrag av akademien för att högtidligt hålla endera av de nämnda evenemangen eller kanske båda två är en öppen fråga, vilken inte ens de bevarade protokollen från akademins sammanträden lämnar något svar på (vi vill tacka Mireille Pastoureaux,

Fig.1. Bronsmedalj över Michelangelo Buonarroti präglad 1673. Medaljen, som mäter 56 mm i diameter och väger 77 g, är graverad av belgaren Gérard Léonard Hérard (född i Liège 1630 och död i Paris 1675). Frånsidan visar symboler för olika konstarter med en namnkunnig torso i centrum som representant för skulptur. Foto: författarna.

intendent för biblioteket vid *Institut de France*, som undersökt detta åt oss).¹¹

Levande legend

Hérards val av konstnär kunde inte ha varit bättre för att personifiera alla de konstarter som finns symboliserade på medaljens frånsida: skulptur (torson), måleri (penslar och palett), arkitektur (en vinkelhake) och diktning (en bokrulle). Michelangelo var en mästare på alla områden.

Hans verk omfattar några av världens mest kända skulpturer, *David* i Florens t.ex., och miljontals människor vallfärdar varje år för att se hans målningar i Sixtinska kapellet. Som arkitekt har han satt sin prägel på kristenhetens största tempel – Peterskyrkan i Rom – och hans dikter tolkas och trycks, till och med i svensk översättning,¹² ännu femhundra år efter det att de skrevs.

När detta skrivs är Michelangelo högaktuell med en utställning av teck-

ningar på British Museum, som måste ransonera sitt insläpp på grund av den enorma publik tillströmningen.¹³ (Det är inte för inte som skapargeniet Michelangelo kallades *Il Divino* – den gudomlige.)¹⁴ Omskriften FÆLICITER IVNXIT, som syftar på mästaren och de sköna konsterna, passar i högsta grad: *Han förenade dem lyckosamt!*

Referenser

- 1 Bull, G.: *Michelangelo – A biography*. New York 1998, s. 394.
- 2 http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_DO=DO_PRINTPAGE&URL_SECTION=201.html.
- 3 Bon de Chestret de Hanefte: G.L. Hérard, sculpteur et graveur. *Revue Belge de Numismatique* 1891, s. 420-6. Jones, M.: *A catalogue of the French medals in the British Museum*. London 1988, vol. 2, s. 254-8.
- 4 Steinmann, E.: *Portraitdarstellungen des Michelangelo*. Leipzig 1913, Tafel 39.
- 5 Symonds, J. A.: *The life of Michelangelo Buonarroti, based on studies in the archives of the Buonarroti family at Florence*. London 1893, vol. 2, s. 265-6.
- 6 Brummer, H. H.: *The statue court in the Vatican Belvedere*. Stockholm 1970, s. 40-1.
- 7 Schwinn, C.: *Die Bedeutung des Torso vom Belvedere für Theorie und Praxis der bildenden Kunst vom 16. Jahrhundert bis Winckelmann*. Frankfurt & Bern 1973, s. 126.
- 8 Haskell, F. & Penny, N.: *Taste and the antique: The lure of classical sculpture 1500-1900*. New Haven & London 1981, s. 311-4.
- 9 <http://www.christophereimer.co.uk/single/8691.html>.

Fig. 4. Kopia av Belvedere-torson i Paris vid École nationale supérieure des beaux-arts, där konstnärer utbildats sedan 1648. Foto: författarna.

- 10 Lemaire, G. G.: *Histoire du Salon de peinture*. Paris 2004, s. 33.
- 11 de Montaiglon, A.: *Procès-verbaux de l'académie royale de peinture et de sculpture 1648-1792 publiés pour la société de l'histoire de l'art français*. Paris 1875, vol. 1-2.
- 12 Åström, S. (svensk översättning): *Kärleksdikter / Michelangelo*. Stockholm 2005.
- 13 *Dagens Nyheter*. 3 april 2006.
- 14 Bondeson, L. & Bondeson, A. G.: The Creator separating light from darkness: A "new" self-portrait of Michelangelo? *Konsthistorisk Tidskrift* 2001, vol. 70, s. 189-92. Bondeson, L. & Bondeson A. G.: Michelangelo's divine goitre. *Journal of the Royal Society of Medicine* 2003, vol. 96, s. 609-11.

**ULF NORDLINDS
MYNTHANDEL AB**

Karlavägen 46

Box 5132 102 43 Stockholm
Tel 08/662 62 61 - Fax 08/661 62 13

**KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR**

*Lagerlista över svenska person-
medaljer och numismatisk litteratur*
www.nordlindsmynt.se

Anteckningar om Filialbanken i Hudiksvall

Av Ian Wiséhn

"Filialbanker" är ett begrepp som endast ett fåtal personer har hört talas om, än mindre vet vad de hade för uppgift. Litteraturen om filialbankerna är också synnerligen begränsad. Det finns inte heller mycket skrivet om de sedlar som utgavs i de olika filialbankernas namn under en ganska begränsad period. För att i någon mån rätta till situationen har denna artikel tillkommit. Filialbanken i Hudiksvall får stå som exempel på hur det kunde vara i en mindre svensk stad under mitten av 1800-talet.

Den första affärsbanken i Sverige var Skånska Privatbanken i Ystad, som började sin verksamhet år 1831. Norrlands första affärsbankskontor öppnade sina dörar 1849. Det var ett avdelningskontor som tillhörde Mälareprovinsernas Enskilda Bank i Härnösand. Samma bank öppnade ett kontor i Gävle 1850 samt i Söderhamn 1855. År 1852 bildades Filialbanken i Gävle som för övrigt var den första banken av denna typ. Filialbanken ombildades 1872 till att bli Aktiebolaget Gefle Bank som i sin tur avvecklades 1888.

Filialbankerna

Filialbank är benämningen på ett antal banker i Sverige med solidariskt ansvariga delägare som kunde bildas efter 1851. Deras bildande grundades på en bestämmelse av den 30 september 1851 (Svensk Författnings-Samling N:o 39, 1851). Dessa enskilda banker saknade emellertid rätten att utge egna sedlar, men de hade rätt till kredit hos Riksbanken. Krediten begränsades till högst 500.000 riksdaler banco och fick inte överstiga en filialbanks grundfondssäkerheter.

Avsikten med filialbankernas skapande var att åt Riksbanken trygga ledningen av landets penningpolitik, som ansågs hotad av de sedelutgivande privatbankerna. Filialbankerna möttes med ett stort intresse och 1860 hade nitton sådana bildats runt om i landet. Sammanlagt har det funnits 25 filialbanker i landet. De upphörde dock tämligen snart sedan riksdagen 1862-1863 indragit deras rätt att hos Riksbanken på fördelaktiga villkor få låna merparten av rörelsekapitalet. Filialbankerna har ibland kallats för "prototyper för de

moderna affärsbankerna". På sätt och vis kan de jämföras med de tidigare verksamma diskonterna.

Filialbankerna fick, som sagt, inte ge ut egna sedlar. I stället hade de rätt till kredit hos Riksbanken på vilken filialbankerna utfärdade på innehavaren särskilt utställda assignationer. Blanketter till dessa assignationer fick bankerna från Riksbanken. Valörerna var på 1.000, 500, 150 och 100 riksdaler banco respektive riksmunt. Det bör dock påpekas att författaren till denna artikel aldrig sett en assignation med valören 150. Assignationerna utgavs i ganska stor omfattning och cirkulerade bland allmänheten. Förutom assignationerna hade filialbankerna även sedelliknande växlar på fasta belopp. Dessa är synnerligen sällsynta. Två typer av assignationer utgavs, nämligen gröna med svart text (193x120 mm) och blå med svart text och röd mittcenterad valör (163x144 mm). De blå har valören i riksdaler banco och de gröna i riksdaler riksmunt.

Filialbankernas assignationer är idag mycket sällsynta och Kungl. Myntkabinetet äger endast ett antal. Här följer en förteckning över de exemplar som finns i KMK:s respektive Sven Svenssons samlingar. Förteckningen kompletteras även med annat relevant material.

Filialbankernas sedlar – äldre typ

Fem provtryck utan angiven filialbank, ett provtryck, Filialbanken i Gefle 1 000 rdr bko; två provtryck utan angiven filialbank, 500 rdr bko; två provtryck, Filialbanken i Gefle, 500 rdr bko; ett provtryck, Filialbanken i Christianstad, 500 rdr bko; ett exemplar av Filialbanken i Hudiksvall, 100 rdr bko 1855; två provtryck, Filialbanken i Gefle, 100 rdr bko; ett exemplar av Filialbanken i Sundsvall 100 rdr bko 1855 (en av undertecknarna är A. O. Wallenberg); ett exemplar av Filialbanken i Blekinge, 100 rdr bko 1855 samt ett exemplar av Filialbanken i Christianstad, 100 rdr bko 1854.

Filialbankernas sedlar – yngre typ

Två exemplar av Filialbanken i Christianstad, 500 rdr rmt, 1863 respektive 1868; två exemplar av Filialbanken i Carlshamn, 500 rdr rmt, 1868; två exemplar av Skara-

borgs läns Filialbank, 500 rdr rmt, 1868; ett exemplar av Filialbanken i Wisby, 100 rdr rmt, 1868; fyra provtryck av Skaraborgs läns Filialbank, 100 rdr rmt; två exemplar av Skaraborgs läns Filialbank, 100 rdr rmt, 1868 respektive 1872; ett exemplar av Filialbanken i Helsingborg, 100 rdr rmt 1862 och tre provblanketter till postremissväxlar till Filialbanken i Norrbottens län 1861.

Sedelliknande växlar

Fyra exemplar av Filialbanken i Hudiksvall, 3 rdr rmt 1861, samt ett exemplar av provblankett till Filialbanken i Norrbottens län.

Övrigt material om filialbankerna i KMK

Två originalförslag till filialbankers assignationer, akvarellfärgade teckningar före 1856; räntebärande positionsbevis till Filialbanken i Calmar 1858; räntebärande positionsbevis till Filialbanken i Wisby, 400 rdr rmt 1866; kassakreditiv på 450 rdr rmt 1867 från Filialbanken i Wisby; två upp- och avskrivningsräkningar från Filialbanken i Wisby 1867; ett antal insättningskvitton från 1866 och tillhöriga Filialbanken i Borås; en handskreven journal över insättningar och uttag från Filialbanken i Borås; ett räntebärande positionsbevis från Filialbanken i Oscarshamn; en kassakreditivräkning från Filialbanken i Calmar 1866; ett förarbete till sedel från Filialbanken i Piteå, akvarellfärgad teckning; ett aktiebrev tillhörigt Hernösands Filialbank 1861; Svensk författningssamling nr 65, 1858, gäl-

Strandbergs Mynt

&

Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev
äldre handlingar m.m.
charta sigillata, formsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 6, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

Sedel på 100 riksdaler banco, Hudiksvall den 1 november 1855. Sedeln är utgiven av Rikets Ständers Bank för Filialbankens i Hudiksvall räkning. Denna typ av sedel cirkulerade fritt efter den södra norrländska kusten. Inget tryck på baksidan.
Foto: Gabriel Hildebrand, KMK. Förminskad.

lande Filialbanken i Wisby; "Öppet Bref" på oktroj rörande Filialbanken i Oscarshamn 28 mars 1862 samt annons i *Norrbottnens-Kuriren*, lördagen 14 december 1861 angående en utlyst stämma rörande Norrbottens läns Filialbank.

Följande filialbanker verkade i Sverige (årtalet inom parantes anger året för Kungl. Maj:ts kungörelse):

- Filialbanken i Blekinge, kallad Filialbanken i Carlskrona (1852)*
- Filialbanken i Borås (1858)*
- Filialbanken i Gefle (1852)*
- Hallands Läns Filialbank (1852)*
- Filialbanken i Helsingborg (1858)*
- Filialbanken i Hernösand (1858)*
- Hudiksvalls stads Filialbank (1855)*
- Filialbanken i Jönköping (1858)*
- Filialbanken i Calmar (1858)*
- Filialbanken i Carlshamn (1858)*
- Filialbanken i Christianstad (1852)*
- Norrbottnens Läns Filialbank (1860)*
- Filialbanken i Lund (1855)*
- Filialbanken i Nyköping (1858)*
- Filialbanken i Oscarshamn (1862)*
- Filialbanken i Piteå (1862)*
- Skaraborgs Läns Filialbank (1852)*
- Filialbanken i Skellefteå (1862)*
- Filialbanken i Sundsvall (1855)*
- Filialbanken i Uddevalla (1858)*
- Filialbanken i Wisby (1858)*
- Filialbanken i Wenersborg (1858)*
- Westerbottnens Läns Filialbank (1858)*
- Örebro Läns Filialbank (1858)*
- Filialbanken i Östersund (1859)*

Filialbanken i Hudiksvall

Det var André Oscar Wallenberg – då grosshandlare i Sundsvall och vid riksdagen 1853-1854 representant för staden Hudiksvall – som var en viktig pådrivare av filialbankernas införande i Sverige. I april 1855 redogjorde han i Hudiksvall inför sina valmän om sitt arbete i riksdagen. Då kom han även in på behovet och nyttan av att ha så många banker som möjligt samt föreslog bildandet av en filialbank i Hudiksvall. Wallenberg hade identiska planer för Sundsvall, som vid den här tiden var något av trävaruexportens Klondyke med stora behov av handelskrediter och annan finansiell service. I denna omgivning kunde han med viss framgång praktisera en del av sina nya idéer. Förslaget om bildande av filialbank i Hudiksvall vann allmänt gillande.

Grundfonden för filialbanken bestämdes till 500.000 riksdaler banco, fördelade på 750 aktier à 1.000 riksdaler riksgälds. Av de vid sammanträdet närvarande tecknades omedelbart 174 aktier, och redan den 5 maj var aktieteckningen avslutad och de 97 aktieägarna antog ett reglemente för banken och samtidigt valdes en interimstyrelse. A. O. Wallenberg deltog vid bildandet av filialbankerna i Sund-

svall och Hudiksvall. Det var också Wallenberg som författade bolagsreglerna. Till ledamöter av styrelsen till Filialbanken i Hudiksvall valdes borgmästare Schmidt, kronobefallningsman Johan Lidén, apotekare Julius Brun, handlandena Herman och Edvard Frisk, guldsmeden Christoffer Nordin och handlanden Svante Berg. Banken började sin verksamhet 1 november 1855.

I Riksbanken beviljades ett kreditiv på 187.500 riksdaler riksgälds. Den summan togs i anspråk redan under bankens första verksamhetsår. Detta kreditiv nedsattes i december 1860 till 100.000 riksdaler riksmünt, men banken erhöll samtidigt ett stående lån på 200.000 riksdaler riksmünt mot 3% ränta.

Kassaomsättningen, som under första verksamhetsåret var 3.000.000 riksdaler, stegrades årligen och var vid första oktrojdagens slut, år 1866, 25.000.000 riksdaler riksmünt. Vinsten var sistnämnda år 31.400 riksdaler.

På 1870-talet indrog Riksbanken sina krediter till filialbankerna. Av den anledningen måste dessa avveckla sina rörelser eller ombildas. Vid bolagsstämman 1872 med Filialbanken i Hudiksvall, fick styrelsen i uppdrag att undersöka möjligheten att ombilda banken till en sedelutgivande bank.

Vid den följande bolagsstämman 1873 föreslog styrelsen att filialbanken skulle ombildas under namnet *Helsinglands Enskilda Bank*.

Assignmenterna från Filialbanken i Hudiksvall

Troligen fanns det assignmenter från Hudiksvall i valörerna 1.000, 500 och 100 riksdaler banco respektive riksdaler riksmünt. Författaren till denna artikel har dock endast sett ett enda exemplar: 100 riksdaler banco som utgivits i Hudiksvall den 1 november 1855. Assignmenten har fem namnteckningar: handlanden Herman Frisk, apotekare Julius Brun, guldsmeden Christoffer Nordin, handlanden Svante Berg samt ytterligare en person med ottydlig namnteckning. Assignmenten stämplades med texten "INLÖST" vid indragningen. Assignmenten är troligen utformad av Jonas Bagge, som tog över ledarskapet för riksbankens sedeltryckeri 1852. Texten på assignmenten lyder: *Herrar Commissarier i Rikets Ständers Bank behagade till Sedelhafwaren låta utbetala ETT HUNDRA Riksdr Banco för Filial-Bankens i Hudiksvalls räkning.*

Hudiksvall skiljer sig från de övriga filialbankerna på så sätt att man där också hade en s.k. solaväxel från 1861 på 3 riksdaler riksmünt, röd med svart text. Växelns baksida har spegelvänd text. På växeln finns handlanden Herman Frisks namnteckning. Han var en av ledamöterna i filialbankens styrelse. Denna sedelliknande växel kom att cirkulera bland allmänheten som om det vore en ”riktig” sedel.

Helsinglands Enskilda Bank

Den nya banken skulle ha två självständiga avdelningar, en i Hudiksvall för norra Hälsingland och en i Söderhamn för den södra delen av landskapet. Grundfonden föreslogs till en miljon riksdaler riksmünt, fördelad på aktier om 500 riksdaler, varav hälften skulle tecknas inom vart och ett av de båda kontorens verksamhetsområde. Förslaget förverkligades och banken erhöll sin första oktroj den 23 maj 1873. Verksamheten började 1874. Huvudkontoret fanns i Söderhamn, medan avdelningskontoret skulle vara i Hudiksvall. Banken utgav egna sedlar 1874 och 1879. Rätten att utge egna sedlar behöll man till 30 april 1903.

En något märklig sak hände i samband med att Sundsvalls Enskilda Bank den 1 december 1905 öppnade kontor i Hudiksvall. Då hotade Helsinglands Enskilda Bank med att öppna ett kontor i Sundsvall. I januari 1917 uppgick banken i *Aktiebolaget Mälareprovinsernas Bank*. Överenskommelsen innebar bl.a. att varje lott i Helsingebanken utbyttes mot en aktie i Mälareprovinsernas Bank samt att aktieägarna dessutom fick 25 kronor per aktie kontant. År 1921 gick banken i likvidation. En ny bank bildades under namnet *Aktiebolaget Mälarebanken* som började sin verksamhet den 1 januari 1922. Bankens likviditet var dock alltid mycket ansträngd och redan den 1 januari 1926 hade *Svenska Handelsbanken* tagit över verksamheten. Aktieägarna erhöll mot fem aktier i gamla banken tre aktier i Handelsbanken.

Filialbanken och Helsinglands Enskilda Bank – lokalerna

Under en period hade filialbanken sina lokaler i handlanden E. A. Pihlgrens fastighet i hörnet av Stora Kyrkogatan och Käppuddsgränd. Fastigheten förstördes helt 1879 vid den stora stadsbranden.

Helsinglands Enskilda Bank hade sitt kontor år 1875 i det Wall-

S.k. solaväxel på 3 riksdaler riksmünt 1861, utgiven av Filialbanken i Hudiksvall. Växeln är undertecknad av handlanden Herman Frisk, en av ledamöterna i filialbankens styrelse. Denna typ av sedelliknande växel kom att cirkulera bland allmänheten som om det vore en ”riktig” sedel. Sedelns baksida har spegelvänd text. Foto: Gabriel Hildebrand, KMK. Förminskad.

strömska huset. Ingången var från Bankgränd. År 1878 köpte banken den nybildade tomt nr 126 i mellersta kvarteret, motsvarande platsen där man långt senare förlade museet och posthuset. Arkitekt till bankbyggnaden var slottsintendenten Jacobsson och byggmästaren hette Lundgren.

Andra banker i Hudiksvall

Under slutet av 1800-talet bildades s.k. folkbanker. Statsmakterna ansåg dessa vara ett slags sparbanker. Av den anledningen behövdes ingen oktroj. Insättarna var delägare och därför solidariskt ansvariga för bankens skulder. År 1890 bildades *Hudiksvalls Folkbank* för att genom sammanslutning, besparingar och ordentlighet bereda sig och sina delägare kredit m.m.

Genom ett riksdagsbeslut tvingades de solidariska folkbankerna att upphöra. Bankrörelsen överläts på *Aktiebolaget Hudiksvalls Folkbank* år 1905. Banken hade emellertid en kamrer som genomdrev en del mycket stora krediter. Banken drabbades av stora förluster och gick omkull 1909. Aktiekapitalet var förbrukat och övriga skulder och tillgångar överläts på ett nybildat bankaktiebolag, *Aktiebolaget Hudiksvalls Kreditbank*. Denna bank startade 1 juli 1910. En extra bolagsstämma i november 1919 beslutade enhälligt att överlåta bankens rörelse

till *Upplands Enskilda Bank*. Krisen i början av 1930-talet förorsakade Upplandsbanken stora förluster och 1932 var det Svenska Handelsbanken som övertog verksamheten.

Hudiksvalls Stads Sparbank

I februari 1848 fanns en annons inför i *Hudiksvalls Weckoblad* som uppmanade intresserade personer att sammanträda för att bilda en sparbank. Det var ingen ny tanke och det fanns redan ett antal sparbanker spridda över landet. Sveriges första sparbank bildades i Göteborg 1820 och året därpå fick Stockholm en sådan bank.

Förslaget om en sparbank i Hudiksvall väckte stort intresse, och man beslöt att bilda *Hudiksvalls Stads Sparbank*. Det första reglementet stadfästes den 7 juni 1848 och lördagen den 2 september samma år öppnades (enligt en annons) *stiftelsen för insättning mellan kl 4 och 6 em*. Under många år framåt var expeditionstiden en timme på lördag e.m. Dessutom var sparbanken stängd för insättningar och uttag under ca en månad över varje årsskifte. Då var emellertid expeditionen öppen för låneräntors inbetalande. Det var först på 1920-talet som man övergick till öppettider som mera överensstämde med de som gällde hos affärsbankerna.

Till en början var rörelsen obetydlig. Inte förrän år 1874 kom inlä-

ningen upp till 500.000 kr; 1885 passerades 1.000.000 kr; 1897 var man uppe i 2.000.000 kr o.s.v.

Sparbankens expedition var till en början förlagd till rådhuset, där magistratens sessionsrum utan avgift ställts till bankens förfogande. År 1875 hyrde sparbanken ett rum hos rektor Wennberg i fastigheten Kronobodgatan 16, där verksamheten bedrevs till sommaren 1880. Då flyttade sparbanken till en lokal på två rum och kassavalv i Helsingebankens nyuppförda fastighet. År 1905 inflyttades sparbanken till ett eget nyuppfört bankhus. År 1949 ändrades namnet till Hudiksvalls Sparbank.

Jordbrukskassorna

Hälsingtuna Jordbrukskassa började sin verksamhet 1931 och här kunde även jordbrukare på Hudiksvalls jordägor vara medlemmar. Av den anledningen skulle kassan kunna räknas som ett bankkontor i Hudiksvall. Den första tiden var kontoret placerat inom Hälsingtuna, men fr.o.m. 1 juli 1945 inrymdes ett kontor i fastigheten Fiskarbyggnad nr 1 i staden.

Även Idenors Jordbrukskassa hade kunder som verkade innanför stadens gränser, men omfattningen var begränsad.

Sveriges Postsparbank

Till Hudiksvalls banker kan även postsparbanken räknas. Efter riksdagsbeslut 1883 började postsparbanken sin verksamhet i januari 1884. Enligt en tidningsnotis utfärdades i Hudiksvall under den första redovisningsperioden om tio dagar, 18 insättningsböcker. Första insättaren var en sparbankstjänsteman och han följdes senare av två privatbankstjänstemän!

Tryckta och otryckta källor

Brisman, S.: *Sveriges affärsbanker. Grundläggningstiden*. Stockholm 1924, s. 179ff.

Bukowski, H.: *Samling af svenskt och utländskt selmynt*. Stockholm 1886, s. 40.

Olsson, U.: *I utvecklingens centrum. Skandinaviska Enskilda Banken och dess föregångare 1856-1996*. Borås 1997, s. 16f.

Platbärzdís, A.: *Sveriges sedlar*. Del II, Lund 1964, s. 50ff.

Swensk Författnings-Samling 1855 nr 48; 1859 nr 6; 1862 nr 28; 1864 nr 38 och 1874 nr 27.

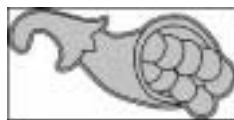
Wallén, L.: *Sveriges sedlar*. Del II, Stockholm 1984, s. 199. □

Franska myntverksmärken

Det franska myntverket, La Monnaie i dagligt tal och mera officiellt *l'Administration des Monnaies et Médailles*, ligger sedan Ludvig XV:s dagar i en magnifik byggnad i Paris på Seinens vänstra strand, adress 11 Quai de Conti.

Medan mynttillverkningen för åtskilliga år sedan flyttats till södra Frankrike (inte långt från Bordeaux) är förvaltning, konstutställningar, medaljfabrikation och viss undervisning samt givetvis försäljning kvar i sina eleganta lokaler. Fransk mynthistoria kan studeras i de salar där mynten tidigare slogs. La Monnaie är något äldre än vårt myntverk men har mer än vår regering 1974 (då f.d. Kungl. Mynt- och Justeringsverket ännu hörde under finansdepartementet och i sin helhet flyttades till Eskilstuna) förstått vikten av att ha nära kontakt med såväl myndigheter som musei- och konstpublik i rikets huvudstad.

Lars O. Lagerqvist

1. Märke använt av franska La Monnaie sedan 1875, ett ymnighetshorn med utströmmande mynt, här dels efter bilden på ett minnesmynt (a), dels efter en teckning (b).

Foto (a): Gabriel Hildebrand, (b): La Monnaie.

Här ovan (fig. 1) ser vi det märke som *l'Administration des Monnaies et Médailles* använder sedan 1875 som en symbol för de rikedomar som *La Monnaie* i Paris skapar. Här är historien om hur och varför detta ymnighetshorn tillkom:

Lagen av den 31 juli 1879 – som trädde i kraft 1 januari 1880 – förstatligade produktionsdelen vad beträffar mynt och medaljer. Instruktionen om tillämpningen av lagen av den 20 november 1879 fastställde den nya administrativa organisationen, såväl tillverkningen som kontrollen, sammanhållen under samma

ledning, direkt underställd finansministern som högsta auktoritet.

På det numismatiska området inberar det nya reglementet att man övergav användandet av olika tecken för olika chefer över tillverkningen, eftersom dessa inte längre hade ett personligt ansvar. Märligt nog adopterade ledningen ett tecken, som skulle bli permanent: "ymnighetshornet". Varför? Helt enkelt därför att denna före 1980 rent personliga puns hade använts av den siste direktören före förstatligandet, Jean-Louis RUAU, som garanterade övergången och chefskapet för hela inrättningen från 1875 till 1891. Tecknet kom emellertid att behållas som symbol för den nya myntadministrationen. Ingen efterträdare till Ruau har tagit något initiativ till att ändra tecknet.

2. Märke använt av le Graveur Général (chefsgravören) vid La Monnaie, Hubert LARIVIÈRE, ett jakthorn, här dels efter bilden på ett minnesmynt (a), dels efter konstnärens teckning (b).

Foto (a): Gabriel Hildebrand, (b): La Monnaie.

Vid La Monnaie finns befattningen som Graveur Général kvar [hos oss försvann den (med en mera blygsam titel) redan 1974 på sommaren, övers. anm.]. Denne chef för gravyr och modellering har också viss undervisning. Hubert LARIVIÈRE har sin signatur på några verktyg under 2003, på alla från och med 2004. Han har använt sitt förnamn Hubert för jakthornet (Sankt Hubertus är jägarnas skyddspatron), hans namn Larivière ("floden") är symboliserat med vägorna, och den liggande metkroken därunder syftar på hans zodiaktecken (Fiskarna, *pisces*). Fig. 2.

Rodolphe Krempp, informationsansvarig vid La Monnaie, Paris

(Översatt av Lars O. Lagerqvist)

På framsidan av svenska enkronor trycktes en kraftig stämpel med reklam för Hotell Mollberg i Köpenhamn 1903. Reklamen spreds sedan i Helsingborg. Foto: Nils Lagergren.

Reklam på enkronor – gammal företeelse

År 2004 kom ett då nystartat reklamföretag i Stockholm på att man kunde låta cirkulerande mynt också fungera som bärare av reklam. Den borde då nå ut till hur många människor som helst. Genialt. Problemet var bara att tilltaget inte alls gillades av Riksbanken, man ska inte göra åverkan på mynt i cirkulation. Företaget rönte ändå stor uppmärksamhet, framförallt i medierna, innan man tvingades upphöra med denna typ av reklam.

Men företagets idé var inte ny. För att marknadsföra sig i Helsingborg hade redan ungefär hundra år tidigare Hotel Mollberg i Köpenhamn låtit stämpla in sitt namn på baksidan av gångbara enkronor (kungabilden var orörd). Även svenska femöringar hade använts på detta sätt i Danmark enligt Öresunds-Posten 1903:

Reklam på en-kronor.

På baksidan af en-kronestycken, som släppts ut i rörelsen i Helsingborg samt förmodligen äfven på andra orter, ha med en kraftig stämpel intryckts orden "Hôtel Mollberg, Kbhvn". Då mynten tagit svårare skada af behandlingen, torde det, säger Öres. P:n, vara mer än tvifvelaktigt, om de ha kvar sitt värde för de personer, som i hastigheten råkat mottaga dem. Förut har man ju hört, att svenska femöringar i Köpenhamn användts för detta olämpliga sätt att reklamera, men nu tycks det alltså antaga än gröfre former.

MGL

Börsar och plånböcker av siden

Av Eva Wiséhn

Boken finns att köpa i
Kungl. Myntkabinettets butik
Pris 125 kr
Tel.: 08-5195 5304

Kolpolletter från Edsbro masugn

Edsbro socken i Uppland är belägen vid Skeboåns övre del mellan Närdingen och Sättern. I Edsbro pågick länge tackjärnsframställning i masugn. Masugnen är relativt välbevarad, liksom ett hamnmagasin. Malmen kom från Häverö sockens malmfält.

Alldeles intill masugnen ligger arbetarbostäderna. Idag påminner de röda arbetarbostäderna längs bruksgatan om verksamheten. I bruket finns ett litet museum som visar hur arbetarna bodde vid förra seklet. Dessutom finns en väl bevarad klen-smedja. Hela området är ett fint exempel på en industrianläggning med anor från 1600-talet.

Masugnen anlades 1686 och tillverkade tackjärn för Skebo bruk. Masugnprivilegierna överflyttades därmed till Edsbro, medan smidesverksamheten förblev i Skebo bruk. Bruket, som omtalas redan 1444 och

är det äldsta belägget för en medeltida bruksrörelse i Uppland, ligger några km norr om Edsbro. Från början låg masugnen i Skebo men efter en förödande brand flyttades den till Edsbro. En starkt vägande orsak till flytten var förmodligen också att man ville utnyttja skogarna runt Edsbro för tackjärnsframställningen, medan skogarna kring Skebo kunde användas för stångjärnsframställningen. Tackjärnet fraktades sjövägen upp till Skebo.

När vallonerna kom till Skebo på 1680-talet blev bruket ett vallonbruk. Skebo bruk var Roslagens största arbetsplats under 1800-talet men gick i konkurs 1924. Bruket lades ner, men bruksmiljön med bruksgata och herrgård är synnerligen välbevarad. Även till Edsbro flyttade många val-loner.

Under brukstiden användes polletter i Edsbro, liksom i de flesta andra bruk. Polletterna användes främst vid kolleveranser till masugnen. Polletterna är enkla:

1.

1. Avlång med avklippta hörn och utstansat hål i ena änden. Mellan tre kronor en 1 och därunder LÄST. Mässing, 53x23 mm. Stj. nr 1.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGENS MEDLEMSNÅL

kan rekvideras från kansliet!
Pris: 35 kr + porto

Svenska och skandinaviska mynt
och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.
Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.na.se>

4.

4. Edsbro masugns järnstämpel.
Repro ur
Svenska Järnstämplor pl. 18 e:2.

5. Masugnsruinen idag. Foto: Marianne Gille, www.sindra.net.

2a.

2b.

2c.

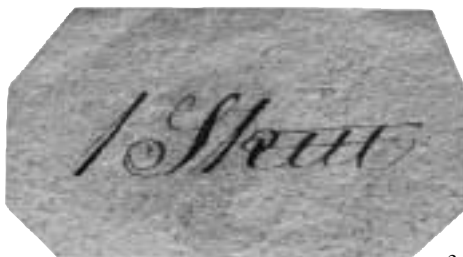

2d.

2e.

2a-e.
Oval med utstansat hål i ena änden.
Mellan tre kronor siffran
7, 8, 9, 10 eller 11 och därunder
TUNNOR med bakvända N.
Mässing, 41x25 mm. Stj. nr 2 och 3.

3a.

3b.

3. Avlång papperspollett med avklippta hörn.
a) Text i bläckskrift 1 Sk på ena sidan, vilket står
för 1 skeppund, d.v.s. den tyngsta viktenheten i det
svenska viktsystemet. 1 skeppund
motsvarade 20 lispund vilket var 400 skålpund som
var detsamma som 500 marker järnvikt.
b) På den andra sidan finns ett lacksigill med krönt
VII och
texten EDSBRO MASUGNSKONT.
Ej tidigare beskriven. KMK.

6. En kolryss
att frakta kolet i finns kvar i Edsbro bruksmuseum.
Foto: Marianne Gille, www.sindra.net.

Referenser

Ahlströms auktionskatalog 51 nr 851, 8-9
april 1995.

Stj. = Stjernstedt, A. W.: *Beskrifning öf-
ver Svenska kopparmynt och polletter*. II.
Polletter. Stockholm 1872.

Svenska järnstämplar. Utgiven av Kungl.
Patent- och registreringsverket. Stock-
holm 1918.

Internet:

www.sindra.net
www.norrtalje.se
web.vallonbruken.nu
www.skebobruksmuseum.se

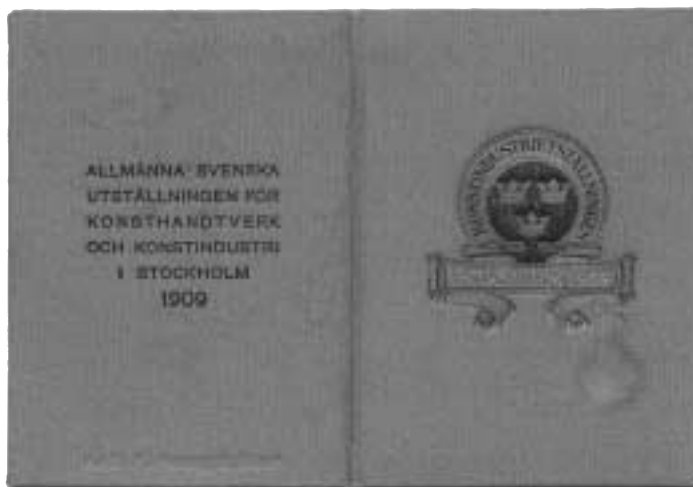
Eva Wiséhn

Abonnemangskort till utställningar

Det finns hela tiden anledning att pröva gränserna inom det omfattande pollettmaterialet. Utseendet kan verkligen variera. Detta inser man snart när det gäller abonnemangskort till större utställningar i Sverige. Dessa kort gällde under en begränsad tid och ersatte naturligtvis kontanta betalningar. Att man överhuvudtaget hade dessa kort berodde på att utställningarna ofta varade under lång tid och att det hela tiden arrangerades konserter, uppträdanden och särskilda korta arrangemang. Att korten har pollettfunktion kommer naturligtvis av att de var substitut för "riktiga" pengar. Det måste ha funnits många olika typer av abonnemangskort, men här presenteras endast tre olika kort.

1. **Allmänna Svenska Utställningen för Konsthantverk och Konstindustri** i Stockholm 1909. Kortet har ett rött klotomslag med utställningens dekorativa märke på främre omslaget. På insidan finns innehavarens namn utskrivet med bläck och kortets nummer – allt på ett ljusrött papper. Här finns också tryckta regler som t.ex. att kortet inte gällde för de olika nöjesarrangemangen där man i stället skulle lösa en särskild entréavgift. Kortet är tillverkat hos AB P. Herzog & Söner.

2. **Jubileumsutställningen i Göteborg 1923**, 8 maj – 30 september. Inträdeskortet är av blåfärgad papp och har fyra sidor. På omslaget finns utställningens krönte märke samt dess namn. På sidan två står det INTRÄDESKORT och därefter anges kortets nummer. Detta kort kostade sex kronor och gällde fyra dagar i följd. Innehavarens namn finns utskrivet med bläck. På sidan tre finns innehavarens fotografi som också

1. Abonnemangskort till Allmänna Svenska Utställningen för Konsthantverk och Konstindustri i Stockholm 1909. Detta exemplar har ägts av fröken Maria Ljöfström.

skulle vara stämplat. Inträdeskortet är tillverkat hos Örstadius Boktryckeri.

3. **Stockholmsutställningen 1930**. Abonnemangskort av laxrosafärgad papp och med fyra sidor. Kortet skulle vecklas ihop och instoppas i ett plastfodral. På ena sidan finns innehavarens namn utskrivet med bläck och några regler. Detta kort gällde under hela utställningstiden

utom vid utställningens högtidliga öppnande och under lantbruksmötets fyra första dagar i juni 1930. På andra sidan finns ett fotografi på innehavaren. Kortet kostade 15 kronor och var "giltigt endast med stämpling i Utställningens Kassa-apparat".

Ian Wiséhn

Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgesamlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

2. Inträdeskort till Jubileumsutställningen i Göteborg 1923, 8 maj – 30 september.
Kortet innehåller även ett fotografi på den unga innehavarskan Greta Asp.

3. Abonnemangskort till Stockholmsutställningen 1930.
På ena sidan finns ett fotografi på ägarinnan, Amanda Sällström. Hon bodde på Sveavägen 110 och var faster till antikvarien vid Kungl. Myntkabinetet, sedermera professorn vid Musikaliska akademien, Folke Sällström.

**Bli medlem i
SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN**

Årsavgiften är 250 kr.
Som medlem får Du **SNT**
automatiskt

Du kan också enbart prenumerera på tidningen
Det kostar endast 200:– per år.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN
Swedish Numismatic Society

På SNF:s hemsida kan du ...

- ... söka i SNT/Myntkontakt 1972-2006!
- ... söka i Numismatiska Meddelanden 1874-
- ... beställa litteratur till medlemspris
- ... se framsidor av SNT tillbaka till 1996

www.numismatik.se

Grindavgift vid Runstucksgrinden upphör

Att ge en slant till grindvakten, oftast barn, var vanligt förr. Grindarna längs landsvägarna var stängda för att hindra kreatur från att förirra sig utanför ägor. Och för att de åkande skulle slippa besväret att ta sig ner från sina vagnar för att öppna grindarna betalade de hellre en mindre slant till barnen som gjorde detta. Men det fanns också allmänna avgifter vid passerandet av grindar eller över broar (bropenning eller brotull), och det är som en sådan avgift nedanstående grinduppboord ska betraktas.

Runstucksgrinden (eller Rundstuckesgrinden som den benämns av Pontin 1846) låg vid Allmänna Gränd, och här betalade allmänheten en avgift för att komma in på Djurgården i Stockholm. Gatan beskrivs 1846 som den "för sin mindre renlighet vittberömda Allmänna Gränden" av hovläkaren och skriftställaren Magnus af Pontin (1781-1858) som själv bodde intill Djurgårdsvägen i närheten. Han skriver också att där fick man gå mellan "tvenne rader av ruskiga kyffen" och bland "kohortar av käringar". I nedanstående utdrag framkommer att det fanns flera portar och grindar på vägen till Djurgården. Från 1804 finns dessutom en uppgift om tullbevakning vid Allmänna gränd.

Den 31 maj 1862 meddelar *Post-och Inrikes Tidningar* Djurgårdsstyrelsens förslag angående Runstucksgrindens förestående upphörande:

Djurgårdsstyrelsen läser enl. A. B. ämna föreslå att från och med den 1 nästk. Oktober, då kontraktet med nuvarande arrendatorn tilländagår, afgiften för gående, som passera till Djurgården genom de dit ledande portar och grindar, ej skall vidare upptagas.

Den 22 augusti meddelar man vidare om Djurgårdsstyrelsens beslut angående avgiften för fotgängare:

Runstucksgrindens upphörande, hvad fotgängare vidkommer, från och med den 1 nästkommande Oktober, är beslutadt. Arrendet af grinduppboorden för öfrigt under 5 år utbjudes å offentlig auktion, som kommer att hållas å lägenheten Djursborg utanför Ladugårdslandstullen Thorsdagen den 11 Sept. kl. 11 f. m.

Den 4 oktober samma år togs slutligen Runstucksgrinden bort:

Runstucksgrinden vid Allmänna gränden å Djurgården är nu till alla Djurgårdsbesökandes stora glädje borttagen.

5, 2 och 1 öre var de lägsta valörerna under Karl XV:s tid, förutom ½-öret 1867. Runstucksgrinden på Djurgården, som det berättas om här, togs bort 1862. Förmodligen hade avgiften rört sig om mellan 1 och 5 öre innan den upphörde.
Foto KMK.

Runstycken

Grindavgiften kan inte ha varit särskilt hög med tanke på vad Runstucksgrinden kallades även offentligt. Vid mitten av 1800-talet betalade man med vad man då i folkmun kallade runstycken samt en- och tvåstyvlar. Ett runstycke var inte mer än 1/12 skilling och en styver var samma som ¼ skilling riksgälds. Sedan 1855 har vi öresmynt och under en kortare tid, 1856-1858, fanns även halvöret som allra lägsta valör.

Benämningen runstycke levde länge kvar. Runstycke liksom styver och slant har blivit liktydigt med låga valörer. Även ordet "fattigmansmynt"

för kopparmynt förekom vid 1800-talets mitt. År 1862 regerade Karl XV och de lägsta valörerna under hans tid var 5, 2 och 1 öre, så mellan ett till fem öre var den troliga avgiften vid Runstucksgrinden innan den avvecklades för fotgängare.

År 1866 breddades Allmänna Gränd och lindar planterades utefter gatan. MGL

Litteratur

Berggren, J.: *Alla tiders tull i stan. Historia och händelser kring Stockholms tullar*. 2000.

Stahre, N-G. m.fl.: *Stockholms gatunamn*. Stockholm 1983. □

Föreningar

Myntklubben Skilling Banco

Hösten 2006

Oktober

12/10 Per-Göran Carlsson: *Specialsamlade och specialsamlare i numismatikens värld*.

9/11 Lars O. Lagerqvist: *De svenska besittningsmynten – från Reval till S:t Barthélemy*.

14/12 Diskussionsafton. Tag med något numismatiskt objekt som du vill ta upp till diskussion eller har något att berätta om. Efter mötet åter vi julbord.

Möteslokal:

ABF (Sparbankshuset),
Snickaregatan 20, Linköping,
konferensrum Prästkragen,
plan 3, kl. 18.30 - 22.00.
www.teboden.e.se/mksb

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nälmärken

Öppettider

Vardagar 10.00 – 18.00

Lördagar 10.00 – 14.00

Regeringsgatan 6

111 53 Stockholm

Tel. 08-411 50 81

Fax. 08-411 52 23

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER

MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42

111 20 STOCKHOLM

TEL 08 - 411 08 07

Amerikansk bank förvärvade stor myntsamling 1929

En av de mest kända myntsamlingarna i USA vid slutet av 1920-talet hade ihopsamlats av den tidigare ordföranden för American Numismatic Society i New York, Mr Farran Zerbe. Han hade ägnat ca fyrtio år för att skapa sin enorma samling på närmare 40 000 mynt från hela världen.

I maj månad 1929 sålde han hela samlingen till The Chase National Bank i hemstaden New York. Tanken med köpet var, från bankens sida, att visa delar av samlingen för allmänheten i bankens huvudkontor.

Det fanns självfallet många rariteter i Zerbes myntsamling. Bland annat omnämndes i pressen att banken genom sitt förvärv nu lyckats få ett av världens största och tyngsta mynt, nämligen ett svenskt plåtmynt i valören 8 daler sm (årtalet finns inte omnämnt i artiklarna från tiden).

Zerbe hade också en omfattande checksamling. Bland checkarna fanns även sådana som undertecknats av George Washington och Abraham Lincoln.

En inte alltför kvalificerad gissning är att Farran Zerbe sålde sina

OLD SWEDISH COIN TEN INCHES SQUARE IS LARGEST KNOWN

Probably the largest coin in the world is one belonging to Farran Zerbe, internationally famous expert on rare coins.

It is a piece of stamped copper plate 10 in. square, and weighs 6½ lb. It has a value of "4 Daler" (the daler was a coin of varying value) stamped on it, and the date 1730. Such coins were commonly used in Sweden for some time during and after the wars of Charles XII. It is part of a collection of more than 30,000 specimens, representing mediums of exchange of all countries and periods from the earliest times to the present day. The total face, or original exchange, value of the collection is counted in millions, but no present value has ever been placed on it. Many of the coins are, of course, rare, and of much greater value than their face.

mynt i rätt ögonblick. Endast ett halvår senare inträffade den stora börskraschen i New York – den svarta torsdagen 24 oktober 1929. Då ruinerades massor med människor och banker. Självfallet hade kanske Zerbe kunnat haft fördelar av att ha behållit sin myntsamling. Vem vet? *IW*

Plåtmynt med Finland som särskild destination

Den som läser i de gamla protokollen som rör Rikets ständers bank kan efter viss möda med läsningen finna både ett och annat, som belyser hur man såg på betalningsmedlen i landet under olika tider. Under rubriken "Sekret. Bancoprotokoll", serie B 1758 (sid. 659), finns följande intressanta text:

Anmäles, at här i Staden skal betalas Agio för Plåtar, nemligen 6 styfver för en 12 drs Plåt och proportionaliteten för 9 och 6 drs Plåtar; sådant skal mäst ske för Finsk räkning emedan Allmogen i Österboten och Finland ej skal wilja weta af andra betalningar än the som gjöras med Mynt in natura. Det lär bero på at Allmogen där hemtat mycken Spannmål från Ryssland, hwilken måst betalas med Plåtar, så at landet torde wara utblottadt på reda penningar.

Det aktuella året 1758 var ett krigsår, då det s.k. pommerska kriget utspelade sig. Med 17 000 svenska soldater i Preussen var det knappast särskilt goda tider i Sverige-Finland. Att man köpte spannmål från Ryssland är knappast förvånande. Plåtmynten riktades främst till den finska allmogen som utgjorde den stora majoriteten i den östra rikshalvan. Av Finlands befolkning bodde ca 20 000 personer, eller ca 4 procent, i städerna. *IW*

Aeroklubben i Göteborg 1918-1943 – jubileumsmedalj utdelad av prins Gustaf Adolf

Det var inte så vanligt år 1943 med stora banketter och festligheter. Under krigsåren var sparsamhet en dygd och en nödvändighet. Ändå kunde 328 gäster samlas till en stor fest på Börsen i Göteborg den 30 oktober 1943. Arrangör var Aeroklubben som firade sitt 25-årsjubileum. Säkert tyckte många att det var trevligt att mötas i fest och att kunna lämna det dystra världsläget utanför dörrarna.

Främst bland deltagarna fanns ordföranden prins Gustaf Adolf, men där fanns också flyggeneralen Nordenskiöld, Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens chef generaldirektören Bolinder och ett stort antal veteranflygare. Prins Gustaf Adolf delade ut plaketter och medaljer för dem i klubben "som dragit lassat" under de gångna åren.

Till jubileet hade Aeroklubben låtit prägla en minnesmedalj. På åtsidan finns det lätt stiliserade göteborgslejonet innanför en lagerkrans.

Aeroklubbens minnesmedalj 1943. Konstnär: Åke Hammarberg. Foto: KMK.

Frånsidan pryds av klubbens krönte emblem. Därunder på fyra rader finns texten: AEROKLUBBEN / I / GÖTEBORG / 1918-1943. Medaljen präglades hos Sporrang & Co och konstnären är Åke Hammarberg, som var flitigt anlitad under 1940- och 1950-talen.

Ett tiotal medaljer i guld delades ut till riksorganisationen, Dansk Luftseilforening, Norsk Aeroklub, Finska Aeroklubben, kamratklubbar och veteraner. Lika många fick silvermedaljen och ett tjugotal bronsmedaljen. I anslutning till medaljudelningen fick festdeltagarna lyssna på dels Aeroklubbens egen marsch, dels på en historik som berättades av direktören Gösta André. Den siste officiella talaren var prinsen. Därefter blev det dans. *IW*

Marskalk Bernadotte och Karl XIV Johan på franskt minnesmynt

La Monnaie i Paris har utgivit minnesmynt över Jean Baptiste Bernadotte (1763-1844), här i Sverige mera känd som konung Karl XIV Johan. De är två mynt av samma utseende, 1/4 euro 2006 i silver och 10 euro 2006 i guld. Förlagorna har utförts av Madame Fabienne Courtiade, som också graverat åtsidan, medan fransidans gravör var Yves Sampo. Bägge är anställda vid La Monnaie. Låt oss sammanfatta faktauppgifterna:

10 € i guld, 920/1000, 8,45 g, 22 mm ø, upplaga 1 000 ex.

1/4 € i silver, 900/1000, 22,20 g, 37 mm ø, upplaga 10 000 ex.

Beskrivningen blir som följer:

Åtsida: Bernadotte stående en face till h i knähöjd med huvudet vridet åt v, iförd fransk marskalksuniform med lindat midjeskärp, ordensband (Hederslegionen) och ordnar (överst Hederslegionens kraschan, därunder Preussiska Svarta Örnens ordens något mindre), iförd svärd till h och hållande marskalksstaven i h hand åt v; i bakgrunden landskap (konstnärens fria komposition); till v årtalet 2006, omgivet av ett ymnighetshorn (= Monnaie de Paris) och signaturen för le graveur général (chefsgravören vid La Monnaie) Hubert Larivière, därunder med stora versaler R / F (République Française), upptill till v JEAN-BAPTISTE / BERNADOTTE.

Frånsida: LIBERTÉ ÉGALITÉ FRATERNITÉ upptill medsols längs kanten, KARL XIV JOHAN ROI DE SUÈDE nedtill till h motsols längs kanten, mellan inskrifterna med större stil: 1/4 / EURO [på guldmyntet: 10 / EURO] och till v kungens bröstbild en face, något vänd åt h, i svensk marskalksuniform med broderad ståndkrage, epåletter, Serafimerordens ordensband över bröstet och kraschanen på v sida (åt h på bilden), varunder det uppresta svärdet till Svärdsordens stora kors, bredvid Carl XIII:s ordens bröst Kors, i halsöppningen överst sistnämnda ordens krönta kors i band samt ytterligare svenska dekorationer, Svärdsordens, Nordstjärneordens och Vasaordens (skymd) tecken; i bakgrunden Stockholms slott och Strömmen med båtar

Jean Baptiste Bernadotte, här i Sverige mera känd som Karl XIV Johan, på två mynt utgivna av La Monnaie i Paris. Exemplaren är skänkta till Kungl. Myntkabinettet. De märken som förekommer kring årtalet är förklarade av Rodolphe Krempp, informationsansvarig vid La Monnaie i Paris, på sid. 143 i detta nummer av SNT. Foto: Gabriel Hildebrand.

Vid presentationen av de franska minnesmynten talade bl.a. chefen för La Monnaie i Paris, Monsieur Dov Zerah. Foto: Catharina Sjögren.

och en slup till v, Helgeandsholmens södra del med träd synlig till h, liksom några träd på den motsatta, ej synliga stranden.

Rand: Slät.

Det kan påpekas, att man avstått från Karl Johans fullständiga titel och särskilt då den norska. Marskalks-porträttet är gjort efter Fr. J. Kinsons målning i Versailles (replik på franska ambassaden i Stockholm), som också finns utförd som kopparstick. Det svenska bygger på flera porträtt, främst ett av Fredrik Westin, dock inte något från hög ålder.

Myntet kan i Norden inhandlas från Mynthuset Sverige, Malmö; den som besöker Paris kan gå till La Monnaie och dess butik på Quai

Conti. I Sverige kostar silvermyntet 295 kr, guldmyntet 2 900 kr, inkl. moms och porto. När detta går i tryck finns det en risk att guldmyntet är slutsålt (även i Paris).

Mynten presenterades vid en mottagning på franska ambassaden i Stockholm den 7 juni för pressen och ett antal inbjudna. Sedan ambassadör Denis Delbourg hälsat välkommen talade Herman Lindqvist om Bernadotte som fransk marskalk, Lars O. Lagerqvist om honom som kung och den franske myntdirektören Dov Zerah om själva mynten och deras produktion. Han passade också på att påpeka, att av de europeiska myntverk som ännu är i full sving är det franska det äldsta, följt av det svenska!

LLT

Sparbanken Finn Framtidsstiftelse donerar 4,9 miljoner kronor till ett myntkabinett vid Historiska museet i Lund!

Donationen innebär att allmänheten för första gången får tillgång till landets näst största myntsamling och därmed kan en stor del av Sveriges okända mynthistoria berättas.

Myntsamlingen i Lund, som omfattar cirka 40.000 objekt, är Sveriges reservsamling och kompletterar Kungl. Myntkabinettet i Stockholm. Fram till nu har mynten endast varit tillgängliga för forskare och enskilda privata grupper, men donationen möjliggör att samlingen kan visas för allmänheten. När myntkabinettet i Lund blir offentligt innebär det att den skånska, svenska och danska mynthistorien till stora delar skrivs om.

– Det har till dags dato funnits en skevhet i det svenska myntets historiskskrivning som nu kommer att rättas till. En stor del av södra Sveriges historia är ju faktiskt Danmarks historia, säger Ulla von Wowern, antikvarie vid Historiska museet i Lund, som har den enda numismatiker-tjänsten utanför Mälardalsområdet.

Donationen görs genom Sparbanken Finn Framtidsstiftelse som varje år avsätter en del av bankens överskott till regionala, framtidsinriktade projekt inom områdena barn och

Ulla von Wowern vid montrarna i Myntkabinettet vid Lunds Universitets Historiska Museum. Foto: Sparbanken Finn Framtidsstiftelse.

ungdomar, utbildning och forskning, kultur och företagsamhet. I år har 10 miljoner kronor avsatts, varav 4,9 miljoner kronor tillfaller myntkabinettet.

– Vi är mycket glada över Framtidsstiftelsens donation, eftersom den möjliggör att vår fantastiska myntsamling blir tillgänglig för allmänheten. Detta är något vi har strävat efter i 25 år, säger Per Karsten, museichef vid Historiska museet i Lund.

Sparbanken Finn Framtidsstiftelse har under en längre tid letat efter ett eller flera passande större projekt att stödja och fann det bokstavligen runt hörnet.

– Som bank är mynt självfallet också en del av vår historia. Därför är det roligt att kunna bidra till att fler människor får möjlighet att ta del av den svenska mynthistorien på plats

här i Lund, säger Lars-Erik Skjutare, vd i Sparbanken Finn.

Historiska museets i Lund myntsamling består av cirka 40.000 mynt från världens alla hörn. I den ingår bland annat Norges äldsta mynt, Sveriges första guldmynt och ett av världens första mynt från 650 f.Kr. I utställningen planerar man även att visa mynt från pågående utgrävningar i regionen.

Inviingen av myntkabinettet vid Historiska museet i Lund planeras till slutet av 2008. □

Lästips! Ulla W. Silvegren [von Wowern]: Myntkabinettet vid Lunds Universitets Historiska Museum – ur dess historia. SNT 2000:7 s. 152-159.

Turistchecken från Markaryd – en föregångare till lokalmynten

År 1966 pågick ett stort turistprojekt i södra Småland och i norra Skåne, som gick under namnet "Gränsbyland". Företagarna i området hade olika planer för hur man skulle öka turismen och därmed också handeln. En iderik krögare på värdshuset *Snapphanen* i Markaryd, Auburn Jackson, lät i detta sammanhang trycka sina egna "pengar". Några riktiga pengar får nu inte en privatperson tillverka i Sverige, men väl något som bäst kan rubriceras som "turistcheckar".

Checkar på belopp från kr 2:50 och uppåt såldes i häften för 90 kronor, men med ett värde av 100 kronor. Ett stort antal affärer i olika branscher förklarade sig villiga att ta emot betalning i turistcheckar. Även

bankerna uppgav att de accepterade turistchecken.

Turistcheckerna har två olika färger, gult respektive rött. De gula var avsedda för affärerna och de röda för bensinstationerna.

Krögaren Jackson gick in för att

få till stånd en stor turistdrive för "Gränsbyland" och Markaryd. Han siktade inte enbart in sig på svenskarna utan även på utländska turister. Därför hade många affärers skyltfönster i Markaryd och i närliggande orter, välkomsttexter på olika språk.

Värdshuset Snapphanens turistcheck från 1966. Förminskad.

Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

”Fel gubbe”

Kåseri från en svunnen tid

Signaturen ”Dick” skrev nedanstående kåseri som publicerades i Göteborgs-Tidningen den 23 oktober 1944 under rubriken *Olycksdiga slantar*. Det skildrar en tid när bussavgiften räknades i ören, V-gurra (Gustav V) var kung, swingpjattar var på modet, busspojkar tog emot färdavgiften och tilltalade en vuxen man med ”herrn”, Alf Grabe var myntdirektör och polletter användes på färjor och nöjesfält, ja när det till och med fanns gott om telefonkiosker och, inte minst, under vilkas golvspringor man kunde hitta tappade mynt!

Den kostymklädde Dick stod just i färd med att åka buss hem till sin bostad i Göteborg, men ur fickan råkade han få upp ett kopparmynt från 1820. Detta föranledde följande funderingar över de olika mer eller mindre återanvändbara betalningsmedel man råkade få i handen som växel på 1940-talet, och som sedan var stort omöjliga att bli av med. Ett litet missförstånd, dock, kvartsöret som hela historien utgår ifrån visar inget krullhårigt kungaporträtt ...

MGL

Olycksdiga slantar

– *Avgiften, herrn.*

Jag stoppade ner handen i byxfickan och grävde efter de 20 ören som jag förmodade och hoppades skulle befinna sig där, trots att jag denna dag varit tvungen att betala icke blott skatten utan även hyran och varmvattnet. Jag fiskade länge i dolda gömslen i kostymen och frambragte slutligen 20 öre som jag godhetsfullt överlämnade. Busspojken föreföll emellertid inte nöjd.

– *Den där pengan duger inte. De e fel göbbe på.*

– *Att va ’sa?*

– *De ska va V-gurra på å ingen jäkla krullhåri swingpjatt.*

Jag tog mej en titt på pengan. Det var verkligen en krullhårig swingpjatt på och till yttermera förvisso var dennes namn textat nertill på slanten. Gubben föreställde Karl XIV Johan, och slanten var vidare försedd med be-teckningen: ¼ skilling 1820. Den var av koppar och såg ut som om den legat i en valfiskmage ända sedan Karl XIV:s tid.

– *Varför duger inte den? Jag har ju av allt att döma tagit emot den och befunnit den värdig att ingå i mitt myntförråd.*

– *Erat myntförråd intresserar mej inte. Hit me en blank päng, annars får ni stiga av igen.*

Nå, han fick sin riktiga slant och jag for hem för att inventera min myntsamling. Den var synnerligen riklig. Där fanns 1.859 utländska mynt, danska, tyska, engelska, norska, finska och portugisiska omvärtannat som jag fått under årens lopp och som jag aldrig lyckats prängla ut igen trots aktningstvårda försök. Där fanns 670 knappar som jag fått, för det mesta vid brideaftnar i kyrkoherdehemmen, och som jag inte lyckats bli av med, trots att det står ”Only for gentlemen” på dem.

Vidare har jag färjepolletter, polletter till Liseberg, polletter som en gång gällde till ett nöjesfält uppe i Kiruna där min faster turistat, och slutligen har jag en femma som det fattas hälften på.

Allt det där ligger i en stor hög i en byrålåda, och jag kommer aldrig att bli av med eländet. Jag har tagit emot pengarna utan att mucka, men vid minsta försök att bli av med dem igen blir jag bemött inte bara med öppen misstro utan även med motåtgärder.

En gång blev jag till och med avförd från en karusell, bara därför att jag försökt betala åkturen med en portugisisk enkrona som jag i min tur fått av en glassförsäljare. Inte ens vid insamlingar lyckas det att bli av med de där pengarna, och en gång när jag la en märklig slant med hål och allting till en blind stackars tiggare fick jag tillbaka den omgående tillsammans med en hel massa eder och andra fula ord.

Kort sagt, mitt förråd av skiljemynt växer och växer, och snart räcker väl inte byrålådan till. Nu håller jag på att fundera ut en metod att rent praktiskt kunna utvinna något ur de där slantarna. Man kanske skulle kunna smälta ner dem och göra en antik staty föreställande en danserska av dem, man skulle kunna skänka dem till marinen såsom ett bidrag till en ny jagare eller man skulle kanske kunna skänka dem till myntdirektör Grabe så att han blir i tillfälle att ciselera dit Gustav V:s bild på dem.

Eller – och det är det mest tilltalande förslaget – skulle man inte kunna gå ut en tidig morgon och strö dem under alla stadens telefonkiosker för att därrefter från väl dolda utkiksplatser skadeglatt åse hur penninglystna medborgare rotar mellan golvplankorna efter det blänkande och värdelösa katterguld? Det vore en fin hämnd. □

Ett brev till Wedberg om

Nåderikets Riksbank

I oktober 1871 fick juristen Johan Otto Wedberg (1826-1912) ett brev från sin gode vän Nils von Sydow som bodde i Arlösa, Halland. De två herrarna brukade korrespondera om numismatik. De hade ofta lite nyheter att förmedla varandra. Här återges von Sydows brev som är daterat den 28 oktober 1871:

Broder Wedberg!

Ännu stökande för att få i ordning i nya boet å Björnhult, der jag hoppas ha på allvar slagit mig ned i nästa vecka, expedierar jag härifrån hvad jag kan sända och deribland inneliggande, som är bestämt för dig.

Poletterne har jag fått å Slottsmöllan af Fabrikör Wallberg. De utlemnas vid veckoaflöningarne och gälla för en kaka bröd, af olika slag. – Med fabriken är nämligen förenadt ett större bageri för arbetarnes behof.

Bilagde ”Nådesedel” kom jag öfver i Jönköping för några dagar sedan. Den köptes af läsarne derstädes mycket allmänt. Hvarje piga, som löper på missionshuset, skulle nödvändigt ha en sådan amulett i sin kista. Boktryckaren Hall skall på dessa sedlar ha gjort sig en god inkomst. Han lär sjelf vara en af de argaste religionsiffrarne.

Möjligen kan du intressera dig för dessa sedlar, likaväl som för de Sachsiska rökkorten, liknande Swenska sedlar.

Misstager jag mig häruti på ett eller annat sätt, så kan du öfverlemna sedlar till någon liebhaver, efter eget tycke.

Henning Wrangels belöningspolett eller medalj har jag gjort åtskillige försök att komma öfver; men ännu ej lyckats. Får jag tag i den, skall du vidare höra af mig.

*Emellertid: hjertlig tack för sist! tecknar
Vännen
Nils von Sydow*

Polletten från Slottsmöllan rör Halmstads klädesfabrik. Företagets polletter hade beställts av ägaren J. R. Wallberg. De tillverkades hos C. C. Sporrang i Stockholm år 1868.

Mer om den religiösa ”sedeln” kan man få veta vid läsning i Henryk Bukowskis *Samling af svenskt och utländskt sedelmynt...* (Stockholm 1886, s. 53, nr 1053):

En "sedel" från Näderikets Riksbank som gav ägaren salighet och ett Guds ord på vägen.

Den trycktes 1870 hos Halls Boktryckeri i Jönköping.

Skannad av E. Wiséhn.

Nådastolen, Näderikets Riksbank (andaktskrift). Jönköping, H. Hall, 1870, litet blad 12:0.

Framsidan, ordnad som sedel, med svart och grönt tryck, innehåller en parodisk sedeltext; baksidan, en utgjutelse af C. O. Rosenius, är tryckt med blått och har ram i blått och rött.

"Sedeln" – som mest liknar en s.k. kotia i valören en riksdaler riksmünt – såldes till allmänheten för 5 öre per st. En lustighet är att i stället för litera och nummer anges: A och O samt *Oräkneligt*. Undertecknarna är

nog så imponerande gestalter: *Herren Zebaoth; Jesus Christus och Sanningens Ande!*

Det är troligt att Riksbankens tjänstemän var måttligt roade. Under andra hälften av 1800-talet trycktes en och annan trycksak som liknade sedlar. Fortfarande var det då många människor som sällan kom i kontakt med riktiga sedlar, och detta gjorde att riskerna för farliga förväxlingar var stora. Med tiden skulle Riksbanken polisanmäla ett antal företag som ägnade sig åt dessa tvivelaktiga tryck. IW

MYNTKOMPANIET

Vi håller **2 kvalitetsauktioner** och 9 månadsauktioner om året gemensamt med Frimärkskompaniet, Lars-Tore Erikssons Frimärksauktioner och AB Philea.

Vi söker **inlämningar** av bättre mynt, sedlar, frimärken, vykort, handskrifter, aktiebrev, autografer m.m.

Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom ca 20 000 kunder ser varje auktion via våra kataloger och hemsidan.

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17
Fax: 08-643 22 38
E-post: mail@philea.se

www.myntkompaniet.se

AURUM AUKTIONER AB

stockholm

Myntauktioner i centrala Stockholm!

Låg provision - Alla objekt beskrivs utförligt
både i tryckt katalog och Internetkatalog

Vi söker alltid bättre
mynt, sedlar, medaljer, polletter och litteratur!

Tel. 08-660 20 70, vard. 9-13 Mail: info@aurumauktioner.se

www.aurumauktioner.se

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T - Rådmanngatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

*Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmärken, medaljer*

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

MYNT- & FRIMÄRKSTILLBEHÖR

till lågpris

HF FRIMÄRKEN

Trålvägen 6, 434 92 Vallda

Tel. 0300-281 25, Fax 282 25

www.hffrimarken.com • info@hffrimarken.com

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 19 företag
i nio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och
utöka sina tjänster.

Antikboden

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt

Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel

Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

AB Malmö Mynthandel &

Vykortsantikvariat
Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

J. Melin Mynt

Koltrastvägen 23, 370 24 NÄTRABY
Tel. 0455-155 99

Myntinvest Corona

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer

Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynt AB

Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB

Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel

Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

Selins Mynthandel

Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel

Arsenalsgatan 6
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics

Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel./fax 08-650 0342

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

J. Waldén Mynthandel AB

Nybrogatan 36
Box 5381, 102 49 STOCKHOLM
Tel. 08-662 50 60, 070-607 65 34

Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

Besök vår hemsida: www.mynt.nu/smf/

MYNTAUKTION

Söndagen 26 november 2006 på Kungliga Myntkabinettet
Slottsbacken 6, Stockholm med start kl. 12.00

Vi kommer att försälja en svensk myntsamling från Olof Skötkonung till modern tid
med tonvikten lagd på Vasaperioden samt ett antal svenska besittningsmynt.

Auktionen avslutas med en trevlig samling kastmynt.

NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46, Box 5132, 102 43 Stockholm
Tel. 08/662 62 61, fax 08/661 62 13, info@nordlindsmynt.se

Auktionskatalog med avbildningar i färg erhålls enklast genom insättande
av 150:- på vårt Plusgirokonto 25 42 99 - 1 och beräknas utkomma 1 november.

Katalogen kommer att finnas utlagd på www.nordlindsmynt.se.

Visning kommer att äga rum veckan innan auktionen i våra lokaler och även under
Myntets Dag på KMK lördagen 25 november eller efter överenskommelse.

MYNTAUKTION

25 november 2006
på Grand Hotel i Stockholm

Utrop 40.000 SEK

Utrop 10.000 SEK

Utrop 100.000 SEK

Utrop 200.000 SEK

Vi tar fortsättningsvis emot material till vår nästa auktion.

Ahlström/Thomas Høiland Myntauktioner AB

Frimärken · Mynt · Vin · Smycken · Silver
Rådmansgatan 21 · S-100 41 Stockholm · Tel +46 08-101010
Lygten 37 · DK-2400 Köpenhamn NV · Tel +45 3386 2424
info@THauctions.com · www.THauctions.com